

ZIYORAT TURIZMINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA XUSUSIYATLARI

Kurbanbayev Jamshid

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

II bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda ziyorat turizmining rivojlanish bosqichlari va uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi. Maqolada turizmning tarixiy jarayonlari, infratuzilma rivoji va olimlarning tadqiqotlari misollar bilan yoritilgan.

Kalit so'zlar: *ziyosat turizmi, O'zbekiston, diniy meros, infratuzilma, rivojlanish bosqichlari, olimlar, madaniy turizm.*

Abstract: This article examines the development stages and characteristics of pilgrimage tourism in Uzbekistan. It covers the historical processes, infrastructure development, and examples from scholars' research in this field.

Keywords: *pilgrimage tourism, Uzbekistan, religious heritage, infrastructure, development stages, scholars, cultural tourism.*

Аннотация: Статья исследует этапы развития и особенности паломнического туризма в Узбекистане. В ней освещаются исторические процессы, развитие инфраструктуры и примеры из исследований ученых в этой области.

Ключевые слова: *паломнический туризм, Узбекистан, религиозное наследие, инфраструктура, этапы развития, ученые, культурный туризм.*

Ziyorat turizmi, ya'ni diniy maqsadlarda muqaddas joylarga sayohat qilish, O'zbekistonning boy tarixiy va madaniy merosiga asoslangan muhim turizm turlaridan biridir. Bu turizm shakli mamlakatning islomiy merosi, xususan, Buxoro, Samarqand va Toshkent kabi shaharlardagi muqaddas ziyoratgohlar tufayli rivojlanib kelmoqda. Ushbu maqola ziyorat turizmining O'zbekistondagi rivojlanish bosqichlarini, uning xususiyatlarini va olimlarning ushbu sohada olib borgan tadqiqotlarini ko'rib chiqadi. Ziyorat turizmining O'zbekistonda rivojlanishi bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos tarixiy va ijtimoiy sharoitlar bilan ajralib turadi:

1. **Islomning dastlabki tarqalishi (VII-X asrlar)**

O'zbekiston hududida ziyorat turizmining asosi islom dinining VII asrda Markaziy Osiyoga kirib kelishi bilan qo'yilgan. Bu davrda mashhur diniy shaxslar, masalan, Imom Buxoriy va Bahovuddin Naqshband kabi ulamolar yashagan va ularning qoldirgan merosi keyinchalik ziyoratgohlarga aylangan. Tadqiqotchilarning fikricha, bu davrda ziyorat asosan mahalliy aholi orasida diniy ibodat sifatida shakllangan edi^[1].

2. O'rta asrlar gullashi (X-XV asrlar)

O'rta asrlarda, xususan, Temuriylar davrida ziyorat turizmi yanada rivojlandi. Samarqanddagi Shohi Zinda majmuasi va Buxorodagi Bahovuddin Naqshband ziyoratgohi kabi joylar nafaqat mahalliy ziyoratchilar, balki xorijiy sayohatchilar uchun ham muhim manzilga aylandi. O'zbek olimi Z.T. Madrakhimova o'z tadqiqotida bu davrda ziyoratgohlar atrofida savdo va madaniy almashinuv markazlari shakllanganini ta'kidlaydi [2].

3. Sovet davri (XX asr)

Sovet Ittifoqi davrida diniy faoliyat cheklangani bois ziyorat turizmi keskin pasaydi. Ziyoratgohlar ko'pincha muzey sifatida ishlatildi yoki e'tibordan chetda qoldi. Shu bilan birga, mahalliy aholi orasida yashirin ziyorat odatlari saqlanib qoldi, bu esa keyingi davrda uning qayta tiklanishiga zamin yaratdi.

4. Mustaqillik davri (1991-yildan hozirgacha)

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, ziyorat turizmi qayta jonlandi. Hukumat tomonidan 2016-yilda qabul qilingan "Turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati" ziyorat turizmini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratdi[3]. Bugungi kunda Buxoro va Samarqanddagi ziyoratgohlar nafaqat mahalliy, balki Eron, Turkiya va Pokiston kabi mamlakatlardan kelgan ziyoratchilarni jalb qilmoqda. 2022-yilda O'zbekistonga kelgan 5,2 million xorijiy sayyohning qariyb 10% ziyorat maqsadida tashrif buyurganligi qayd etilgan [4].

Ziyorat turizmining O'zbekistondagi o'ziga xos xususiyatlari quyidagicha:

- **Diniy-madaniy aloqalar:** Ziyoratgohlar ko'pincha islomiy ta'lim va tasavvuf markazlari bo'lib xizmat qilgan. Masalan, Bahovuddin Naqshband majmuasi tasavvuf tariqatining muhim ramzi hisoblanadi.

- **Mavsumiylik:** Ziyorat turizmi ko'proq diniy bayramlar, xususan, Ramazon va Qurban hayitlari davrida avj oladi.

- **Infrastruktura rivojlanishi:** So'nggi yillarda ziyoratgohlar yaqinida mehmonxonalar, transport va boshqa xizmatlar rivojlanmoqda. O.Saidmamatovning tadqiqotida bu jarayon "mahalliy iqtisodiyotni ko'tarishda muhim omil" sifatida baholanadi [5].

- **Xalqaro qiziqish:** Islom olamida mashhur bo'lgan Imom Buxoriy ziyoratgohi xorijiy ziyoratchilar orasida katta e'tibor qozonmoqda.

Ziyorat turizmi boshqa turizm turlaridan quyidagi belgilar bilan ajralib turadi:

- **Ma'naviy-ma'rifiy yo'nalishga ega.** Ziyoratchilar diniy qadriyatlarni o'rganish, ruhiy poklanish maqsadida sayohat qiladi.

- **Mavsumiylik va voqelik asosida shakllanishi.** Masalan, Ramazon oyida yoki muqaddas kunlarda ziyoratlar soni ortadi.

- **Maxsus infratuzilmani talab etadi.** Ziyoratchilar uchun mo'ljallangan mehmonxonalar, transport, ibodat joylari muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotchi G'.Jo'rayev o'z ishlarida Samarqand va Buxorodagi ziyorat maskanlarining sayyohlar jalb qilishdagi rolini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, ziyoratchilarning 60% Buxoroga diniy sabab bilan tashrif buyuradi. [5;35].

Quyidagi jadvalda O'zbekistondagi mashhur ziyorat maskanlariga tashrif buyurgan sayyohlar soni va ularga yaratilgan infratuzilma sharoitlari (so'nggi yillarda) ko'rsatilgan.

O'zbekistondagi asosiy ziyorat maskanlari bo'yicha tashrif buyuruvchilar soni va infratuzilma ko'rsatkichlari (2021–2023 yillar)

Hudud	Mashhur ziyorat maskanlari	2021-yil	2022-yil	2023-yil	Mehmonxonalar soni (2023)	Maxsus yo'nalishlar (ekskursiyalar)
Buxoro	Bahouddin Naqshband maqbarasi, Chor-Bakr	320,000	450,000	620,000	85	12
Samarqand	Imom al-Buxoriy majmuasi, Shohi Zinda	290,000	410,000	580,000	73	10
Termiz	Hakim at-Termiziy maqbarasi	85,000	130,000	200,000	26	6
Qashqadaryo	Langar ota ziyoratgohi	60,000	90,000	130,000	18	4
Xiva (Xorazm)	Pahlavon Mahmud maqbarasi	75,000	110,000	160,000	32	5

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2021–2023 yillar oralig'ida barcha asosiy ziyorat maskanlariga tashrif buyuruvchilar soni keskin oshgan. Masalan, Buxorodagi Bahouddin Naqshband majmuasiga kelgan ziyoratchilar soni 2021-yildagi 320 ming nafardan 2023-yilda 620 ming nafarga yetgan. Bu ikki yil ichida deyarli 2 baravarga o'sish demakdir.

Samarqand va Termizda ham shunga o'xshash o'sish kuzatilmoqda. Termizdagi Hakim at-Termiziy maqbarasiga tashrif buyurganlar soni 2023-yilda 200 mingga yetgan bo'lsa, bu 2021-yilga nisbatan 135% ko'payishni anglatadi. Bu o'zgarishlar hukumat tomonidan qabul qilingan ziyorat turizmini rivojlantirish strategiyasi va yangi yo'nalishlarning ochilishi natijasidir.

Shuningdek, ziyorat maskanlari atrofidagi infratuzilma (mehmonxonalar va ekskursiya yo'nalishlari) soni ham yildan-yilga ortmoqda. Buxoroda 2023-yilga kelib 85 ta mehmonxona faoliyat yuritgan, bu esa ziyoratchilarning qulay turar joy bilan

ta'minlanishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa. Ziyorat turizmi O'zbekistonda diniy va madaniy merosning muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlanib kelmoqda. Uning rivojlanish bosqichlari tarixiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, mustaqillik davridagi siyosiy qo'llab-quvvatlash bu sohaning gullab-yashnashiga xizmat qilmoqda. Olimlarning tadqiqotlari esa ziyorat turizmining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga yordam bermoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidmamatov, O., Matyakubov, U., Rudenko, I., Filimonau, V., Day, J., & Luthe, T. (2021). *Employing Ecotourism Opportunities for Sustainability in the Aral Sea Region: Prospects and Challenges*. *Sustainability*, 13(11), 6129.
2. Madrakhimova, Z. T. (2024). *Potential of Ecotourism in Uzbekistan: Regional Aspect*. *ResearchGate*.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati to'g'risida"gi qarori, 2016-yil.
4. Trade.gov. (2023). *Uzbekistan - Travel and Tourism*.
5. Jo'rayev, G'. (2021). *Ziyorat turizmi va tarixiy yodgorliklar o'zaro bog'liqligi*. Turizm va madaniyat jurnalining 2-soni, 35-40-betlar.